

ISMERTETÉSEK. BÍRÁLATOK.

MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI ÉRTEKEZÉSEK AZ 1893—4-IKI KÖZÉPISKOLAI ÉRTESÍTŐKBEN.

— Befejező közlemény.* —

5. *Mátyás király a magyar költészetben.* 3—47. lp. Írta *Vozári Gyula.* (A munkácsi áll. főgymn.) A Hunyadi Mátyásról szóló költeményeket ismerteti: a pesti gyerekek egykorú utcai énekétől kezdve egész a Méhner-féle népies kiadványokig, szemmel tartva azokat is, melyek egészben nem Mátyásról szólnak ugyan, de egy pár helyen reá is vonatkoznak. Az így számba vett kisebb-nagyobb költemények összege 67-re rúg; még vagy öt darabot névleg említ a szerző, mint a melyekhez — vidéki helyzetében — nem férhetett, a mi azonban mai viszonyaink közt már aligha mentség a kutatóra. Különben el kell ismernünk, hogy nagy szorgalommal gyűjtötte össze a tárgyára tartozó közleményeket, s a ki e tárgyról írni akar, a szerző dolgozatában jó *elő munkálatot* talál. Mert ő csak a tartalom ismertetésére szorítkozik (helyenkint némi idézettel fűszerezve) s csak ritkán tesz egy-egy kevés jelentőségű észrevételt a szóban forgó mű keletkezésére, tárgyára és feldolgozására. A végső sorokban néhány vonást említ Mátyásnak a költeményekben letűkröződő jelleméről. Annyi fáradság után, a mennyit a gyűjtésre fordított, mindenesetre érdekes lett volna ezt a befejezést teljesen kidolgozni, mert ennek nem csekély irodalmi érdeke lett volna. A kivonatos ismertetés közben is lehetetlen észre nem venni, hogy a nagy király jelleméhez új meg új vonások járulnak s hogy egyik korban ezt, másikban amazt emelik ki; mindig eszménye az uralkodónak, de egyszer tudományát, másszor igazságszeretetét, majd a nép iránt tanúsított szeretetét, a munkás kéz megbecsülését stb. dicsérik benne, s szinte azt mondhatnók, hogy a költők a *saját koruk* eszményévé igyekeznek avatni. Minderről sokat lehetett volna még írni; e nélkül a dolgozat csak érdekes *ifjúsági* olvasmány.

6. *Czakó Zsigmond két színműve.* («Kalmár és tengerész» és «Végrendelet») 3—26. lp. Írta *Nógrádi Jenő.* (Az esztergomvárosi nyilv. reálisk.) Czakónak Szász Károlyhoz intézett (különben eléggé ismeretes)

* Az első közleményt I. a II. füzetben.

leveléből összeállítja a költőnek dramaturgiai elveit, dolgozómódját és egész színpadi hatásra célzó szertárát. Aztán egyenkint vizsgálja a cím-ben jelzett két színművet; dramaturgiai tájékozottsággal vizsgálja a cselekvényeket (a Czakó kedvelt »grupp«-jait) és jellemeket, s míg egyfelől revidéálja az egykorú és későbbi kritikai észrevételeket, mind ezekben mind a darabokban találóan jelöli meg a hibákat; másrészt kimutatja az egykorú tetszés okait, a korabeli ízlés s az író sajátos egyéniségének befolyását. Végül egy pillantást vet Czakó későbben írt drámáira. Könynyű tollal írt, tartalmas értekezés; más kérdés, hogy pl. a »Végrendelet« egyes helyeinek részletezése s általában ily fajta tanulmány alsó osztályú tanulók Értesítőjébe való-e? Valamelyik szakközlönyben mindenesetre több figyelemben részesülhetett volna.

7. *Petőfi hazafias lyrája*. 3—44. lp. (A kegyes-rend debreczeni algymn.) Irta *Bán József*. Petőfi hazafias költeményeit ismerteti keletkezésük sorrendjében, bő idézetekkel; a rájuk vonatkozó s általában az egykorú és közelmúlt események történeti vázlata szolgál hozzá keretül. Hogy a költemények esztétikai méltatásába nem eszkezik, ifjusági olvasmányánál nem baj; de akkor annál több figyelmet kellett volna fordítani a korviszonyok, a hazai és külföldi politikai állapotok, a közhangulat, stb. befolyásának s a költeményekkel való összefüggésének kimutatására, hogy ne szeszélynek vagy ötletnek tűnjék föl, a mi erős meggyőződés volt a költőben. Egyébként jó forrásokat használ ott is, a hol nem idéz; a hol azonban maga beszél, sokszor közhelyeket ismétel s könnyen elszólja magát (pl. »A tudomány, művészet, ipar és kereskedelem mind hálára van kötelezve Petőfi iránt, mindegyik érdekében fáradozott, lelkesített!« 43. lp.) Stílusa is pongyola, egy helyt pl. így ír: »Ha rajta állt volna (.) *segítve is lett volna* mihamarabb a bajon, de mikor a magyar kormány semmit *ki nem vihetett*, mert a bécsi kormány kezében volt, ez pedig a reformok létesítésének *ellenszegült*.« (7. lp.) Másutt: »Lenkeyt küldték utánuk, hogy *hívná* vissza őket« (35. lp.); »nem tartván *be* a katonai parancsot« (42. lp.) stb.

8. *Szív- és jellemképző vonások Arany »Toldi«-jában*. (3—24. (A szatmári kir. kath. főgymn.) Irta *Ruprecht Alajos*. Arany remek alkotásával sokan és sokféleleken foglalkoztak, fejtegették szerkezetének, jellemzésének, nyelvének szépségeit stb.; e derék kis értekezés szerzője mindamellet sok érdekeset tud róla mondani. Az a célja, hogy kimutassa, mennyire fel lehet a költeményt használni, hogy Toldi Miklós példáján a tanuló ifjak erősödjenek a vallásosságban, szülők és testvérek iránti szeretetben s mások iránti emberséges jóindulatban, hogy tőle tanuljanak lovagiasságot, önmérsékletet, kitartást, igazságérzetet, szerénységet és önérzetet, kötelességtudást és magasabbra törekvést stb. Ilyen szempontból állítja össze a költeményből s Toldi Miklósról vonatkoztatva a *vallásosság* és *gyermeki szeretet* vonásait, majd a *Miklós* és *Bence* s *Miklós* és *György* viszonyát, a *Miklós hivatásérzetére* és *kötelességteljesítésére*, végül a költemény *igazságszolgáltatására* vonatkozó helyeket, de nem száraz idézetekül, hanem kellemesen elbeszélve, fejtegetve. Ezek közben nemcsak azt mondja el, a mi a költeményben van, kellően cso-

porjositva az egybetartozókat, hanem azt is, a mi belemagyarázható belőle könnyen érthető. Csak két helyen lépi át a határt. Mikor Miklós és Bencze viszonyáról beszél, nem elégszik meg azzal, hogy »Bencze avatta be a lóval bánás fogásaiba s a gazdálkodás mesterségébe s tőle hallgatta Miklós szomjas lélekkel, mint élő krónikától, az elmúlt dolgokat, a harci kalandokat s apjának vitézségét«, — milderre vannak adatok a költeményben, vagy belőlük könnyen következtethetők; de szerinte »Bencze járt kezére Miklósnak játékszerei megkészítésénél, szórakozásainál« is, a mi csak valószínű, azért ezt egy »bizonyára« szóval vagy »hat, het«-tel jelezni kellett volna. Szint ilyen a következő fejezetben, midőn Miklósról azt mondja »hogy kénytelen-kelletlen túri (paraszt-sorsát) egészen húsz éves koráig.« Ez a költeményből nem tűnik ki ilyen pontosan, ott csak *suhanczról, fiúról, sőt szörnyű gyermekről* van szó, ki minden nagy ereje mellett sem lehetett még 20 éves. De hát ezek eltűnő csekélységek a mellett a gondosság mellett, a hogyan a szerző elmélyed a költemény szépségeinek magyarázatába. Bizonyára többet is lehetett volna még e tárgyról írnia, de a dolgozat így is igen jó útmutató arra, hogy ha a tanár kellő gondot fordít az olvasatott költemények ethikai oldalára, erkölcsi prédikációk nélkül is miképp lehet tartós lelkesedést kelteni az ifjú lélekben nemcsak a szép, jó és nemes emberi tettek iránt, hanem a költészet iránt is. Kár, hogy a figyelemre méltó dolgozat nem hozzáférhetőbb helyen jelent meg.

9. *Arany János »Tengeri hántás«-a.* 3—11. lp (A rozsnyói ág. hitv. főgymn.) Irta dr. Mráz Elek. Bevezetésül összefoglalja Arany utolsó lyrai költeményeinek tárgyi vonatkozásait; ez a dolgozat legeredetibb része. A többiben idézi, a mit Riedl írt a költemény tárgyáról és feldolgozásáról, maga pedig a Greguss elméletéhez iparkodik szabni a balladát, de ennek magyarázata nagyon fogyatékos.

10. *Adalék a magyar irodalomtörténet elméletéhez.* 3--16. lp. (Az egri kath. főgymn.) Irta dr. Maczki Valér. Kimutatván bevezetésül annak igazságát, hogy »nyelvében él a nemzet«, rátér tulajdonképeni tárgyára, hogy Beöthy után hibásan nevezik el az irodalomtörténet korszakait, mert a *pogánykor, ker. középkor, protestáns kor, kath. visszahatás kora* stbből azt kell az olvasónak hinnie, hogy egyház- v. vallástörténetről van szó a könyvben. Abban látja a hibát, hogy mindnyájan »helytelenül ismerik föl az irodalomnak mozgó s fejlesztő rugóit a vallási eszmékben.« Szerinte az elsőt helyesebben *mondai*, a 2-ikat *kódex-kornak*, a 3-ikat *sajtó-kornak* kellene nevezni. Szó sincs róla, hogy így is lehet nevezni (a minthogy a Képes Irodalomtörténetben maga Beöthy is ilyen *alcímeket* használ: *mondák- és kódexek kora*); de az indokolásban a kereszténység átalakító befolyását a szerző is olyan »mozgó s fejlesztő« erővel ruházza fel, hogy ezt a hatást nem jelezni a korszak elnevezésében nagyobb hiba, mint annak mellőzése, hogy az irodalmi termékek milyen *formában* jelentek meg. A *sajtó* meg csak *eszköze* volt a protestantizmusnak (s később a katolicizmusnak), de ha annak hatalmát veszszük, akkor korunkat még több joggal nevezhetjük a *sajtó korának*. A *kath. visszahatás* megint olyan, mely akkor nemcsak nálunk, hanem

külföldön is »mozgató és fejlesztő rugó« volt; s ha ez a felosztás *alapja*, akkor a szerzőtől ajánlott *irodalmi nyelv megalakulása* csak az eredményt jelöli meg. A következő korszakot, mint a *hanyaglás korát*, két részre osztja, s egyiket *kurucznak*, másikat *labancznak* mondja. Amott nem azt nézi, hogy a Thököly és Rákóczi-kornak milyen gazdag költői s történelmi irodalma van, hanem azt, hogy mindez közszájon forgott vagy kéziratban maradt, a *sajtó-korhoz* viszonyítva tehát hanyatlást mutat. A következő korszak pedig labancz a *hyperloyalitätsa* miatt; de nem több joggal nevezhetnők-e ezt (csak úgy taláломra mondom) a *philosophálás korának*, mikor azt látjuk, hogy Nyugot-Európában ép úgy mint Faluditól a francziás írókig, sőt a század végeig — irodalmi termékeinknek ez a vörös fonala. A classicismus és romanticismus korát a szerző is meghagyja, a Tompa-Petőfi-Arany költészetét pedig *nemzeti aranykornak* nevezi, a mi megint nem elég kifejező, se nem elég szabatos; nemzetinek már elég nemzeti a Vörösmartyval tetőző magyar romanticismus is; emitt tehát azt a *népies és demokratikus* vonást kellett volna kifejezésre juttatni, a mely vonások e kor közérületét s irodalmát jellemzik. Látni való, hogy a szerző elnevezései nem a legszerencsésebbek, mert nem következetesek, nem elég kifejezők, s mindenek fölött, mert nem méltatja eléggé az európai nagy művelődési mozgalmak befolyását, hatását, melyet pedig szellemi életünk ép úgy érzett Szent-István, mint Mátyás korában, a reformatio idején ép úgy, mint a XVIII. vagy XIX. században. De ez csak egyik fejezete a dolgozatnak; a többiben az irodalom, és irodalomtörténet feladatát s e történetírás módszerét fejtegeti. E fejtegetés nem mindenben eredeti, de előnyösen bizonyítja a szerző olvasottságát, s egy-két különleges megjegyzése mellett is figyelemreméltó, eszmekeltő. Főpanasza abban culminál, hogy mai irod. történetírásunk becses anyagot hord ugyan össze az adatgyűjtés terén, de lámpa nélkül jár, mert — úgymond — »hiányzik még nálunk *e szakmának elmélete*.« (A szerző kedvvel használja a neologia megbélyegzett szavait, mint szakma, történetészet stb.) Való, hogy az elmélettel eddig keveset foglalkoztunk, de ez nemcsak az irodalomtörténetírás körében van így, hanem egész hazai tudományos irodalmunkról elmondhatjuk, hogy kevés benne a philosophiai elem. De vigasztalásunkra szolgálhat, hogy a szerző óhajtotta elmélet nélkül is mutathat fel irodalmunk kitünő monographiákat, essayket, s egy magvas tanulmányt (»*A magy. irodalom fő irányai*« Riedltől) az elmélet köréből is, melyekről — úgy látszik — megfeledezett. Egyébkint megnyugtatóására elárulhatjuk, hogy legközelebb épen »a szakma elméleté«-ről egész könyv fog megjelenni egyik elsőrangú irodalomtörténetíróunktól. B. F.

Igazítás. Folyóiratunknak múlt számába néhány jelentékeny hiba csúszott be. Így: a 269. lapon felülről a 11—12 sorban a köv. szavak: sőt innen — völgyében«, elhagyandók. A 278. oldalon felülről a 8. sorban e helyett: »Festetich«, olv. »Keszthelyi«. A 13. sor helyes bekezdése: »A teljes művek sorozatában« A 16. sorból »szintén« kihagyandó.